

Yunanistan ve Türkiye’deki Yolsuzluk Algıları ve Bu Algıların Yolsuzlukla Mücadele Politikaları Üzerindeki Etkisi

Angelos Giannakopoulos

University of Konstanz, Almanya¹

1. Yolsuzluk ve Deneysel Araştırma Bulgularının Önemi: Yolsuzlukla Mücadeleye “Yukardan Aşağı” ve “Aşağıdan Yukarı” Yaklaşım

Geçtiğimiz 15 yılda, uluslararası yolsuzlukla mücadele söylemi ve bununla bağlantılı ulusal ve uluslararası düzeyde uygulanan yolsuzluk karşıtı rejimler, uluslararası toplumda ülkelerin demokrasi düzeyine dönük bir tutum gelişmesine neden olmuştur. Bu tutuma göre, eğer bir ülkede yolsuzlukla mücadele standartları yüksekse ve yolsuzluk marjinal düzeydeyse ülke demokratik bir ülke olarak algılanmaktadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün yayınladığı Yolsuzluk Algılamaları Endeksi (Corruption Perceptions Index-CPI), bir ülkenin yalnızca yolsuzluk düzeyinin değil, aynı zamanda ülkenin demokratikleşme düzeyinin de bir göstergesi olarak görülmektedir. Yolsuzluğun yaşanmadığı bir ülke, şeffaf ve demokratik bir ülke olmakla eş tutulmaktadır. Eski sosyalist ülkelerdeki ve genel olarak geçiş ülkelerindeki demokratikleşme süreci, bu ülkelerin yolsuzlukla mücadelede ve siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatın tüm düzeylerinde ortaya çıkan sorunlarla başa çıkmada gösterdikleri performansla doğrudan ilişkilendirilmektedir.²

Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan yıllık ilerleme raporlarında belirtildiği gibi, Avrupa Birliği genişleme çerçevesinde, yolsuzlukla mücadele önlemlerinin etkinliği, aday ülkenin

---

¹ Bu makale, 2006-2009 döneminde AB tarafından desteklenen “Crime as a Cultural Problem. The Relevance of Perceptions of Corruption to Crime Prevention” (Bir Kültürel Sorun olarak Suç: Yolsuzluk Algılarının Suçu Önlemeyle İltisii) başlıklı proje çerçevesinde, Avrupa Komisyonunun Altıncı Çerçeve Programı altında yürütülmüş araştırma sonuçlarına dayanmaktadır. Bu karşılaştırmalı analizin yapılmasını mümkün kılan ve araştırmanın Türkiye ve Yunanistan’daki örnek olay incelemelerini yürüten Zeynep Şarlak, Bülent Bali ve Effi Lambropoulou’ya özellikle teşekkür etmek istiyorum. Örnek olayların raporlarının nihai hallerini görmek için projenin web sitesine bakabilirsiniz: <http://www.uni-konstanz.de/crimeandculture/finalcountriesreport.htm>

² Bu çalışma için seçilen ülkelerin 2009 yılı Yolsuzluk Algısı Endeksi’ndeki sıralamaları şöyledir: Türkiye 61, Yunanistan 71. Sıralamanın tamamına [http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009](http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009 adresinden ulaşabilirsiniz) adresinden ulaşabilirsiniz (2 Eylül 2010 tarihinde erişilmiştir)

AB'ye tam üyelik yolunda gösterdiği ilerlemenin değerlendirilmesinde temel öğedir. Bilindiği gibi, eski aday ülkelerden Bulgaristan ve Romanya ile adaylığı hala süren Türkiye gibi ülkeler bu olguyla başa çıkma konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır. 2008'de AB'ye kabul edilmelerinin ardından, yolsuzluk sorununu çözemedikleri için, Bulgaristan ve Romanya'ya verilmesi gereken AB fonları dondurulmuş, bu durum iki ülkenin yeniden yapılanma ve modernizasyon sürecini aksatan ciddi bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Genel olarak, yolsuzluk, bu ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik sistemlerinin AB standartlarına uyumunu tehdit eden ya da geciktiren bir etmendir. Ne var ki, "kıdemli" AB üyesi Yunanistan da son yıllarda yolsuzluk olaylarında büyük bir artış yaşamaktadır ve genişleme öncesi AB'de yolsuzluğun en fazla görüldüğü ülke haline gelmiştir. Çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilendirilse de yolsuzluğun Avrupa Birliği'nin tamamını ilgilendiren bir olgu olduğunun, yalnızca koşul, biçim, düzey ve esas oyuncular açısından ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğinin altı çizilmelidir.³ Ancak, yolsuzluk doğası itibariyle örtülüdür ve hakkında deneysel kanıt elde edilmesi zordur. Bu nedenle, yolsuzluk araştırmaları, bir toplumda yolsuz davranışların ne derece yaygın olduğu hakkındaki algılara yönelik *geniş ölçekli* veri toplamaktır.⁴ Bu makalenin, sonuçlarını temel aldığı araştırma projesi ise, yolsuzluk algıları hakkında *geniş ölçekli* incelemelerinin, mutlaka *derinlemesine*, yani yolsuzluğu hoş gören ya da cesaretlendiren tavır ve tutumlara dönük bilgi ile desteklenmesi gerektiği ilkesinden hareket etmiştir. Söz konusu araştırma projesinin ikinci temel dayanak noktası, "her bedene uygun", ya da "yukardan aşağıya" bir yolsuzlukla mücadele yaklaşımının etkili olmayacağıdır. Kültürel eğilimlerin şekillendirdiği yolsuzluk algılamaları, bir ülkenin yolsuzluğu sorun olarak tanıma ve başarılı bir biçimde yolsuzlukla mücadele etme önlemleri alma kapasitesini belirler. Yolsuzluk, devlet ve toplumun niteliğiyle yakından ilişkilidir.⁵ Bu nedenle, Avrupa Birliği'nde yolsuzluğa karşı alınacak önlemleri daha etkili kılmak için, politikacılar AB üyesi ve aday ülkelerde yolsuzluğun nasıl algılandığına dikkat etmelidir. Önlem politikaları, yaygın sosyo-kültürel koşullara uyacak ve bu politikaların

---

³ Örneğin Avrupa'nın en temiz ülkelerinden Finlandiya'da kısa zaman önce yaşanan parti finansmanı skandalı., Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Finlandiya Şubesi Başkanı Santeri Eriksson, skandalın Finlandiya'da yolsuzluğun sadece başka ülkelerde yaşandığına dönük yaygın kanyı sarstığını belirtmiştir. Bakınız, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*

<http://www.faz.net/s/RubDDBDABB9457A437BAA85A49C26FB23A0/Doc~E202FFC9D8D534AF1A8EEA20025EDFE98~ATpl~Ecommon~Scontent.html> (2 Eylül 2010 tarihinde erişilmiştir.)

⁴ Yolsuzluk Algısı Endeksinin kullandığı yöntemlere ulaşmak için http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/methodology (2 Eylül 2010 tarihinde erişilmiştir)

⁵ Yunanistan Başbakanı Giorgos Papandreou, Yunan mali krizinin kökeninin yolsuzluğu teşvik eden siyasi ve sosyal tutumlara dayandığını belirterek, krizi doğrudan ülkedeki yaygın yolsuzlukla ilişkilendirmiştir. Bakınız, *I Kathimerini*, 12/14/2009.

günlük uygulamada nasıl algılandığını göz önünde bulunduracak biçimde (“aşağıdan yukarıya”) düzenlenmelidir.

2. Yolsuzluk bir Sorun mu yoksa bir “Çözüm mü”? Seçili Ülkelerde Yolsuzluk Algısının Temel Hatları

Toplumsal olguları anlamada yapısalcı bir yaklaşım benimsediğimizde, kültürü insanın çevresi ile olan ilişkisinin ifadesi ve gerçekliğin oluşturucusu olarak doğasının bir sonucu olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda, yolsuzluk davranışının kültürel boyutları, temel olarak bir toplumdaki yolsuzlukla ilgili tüm *akıl yürütme* ve *eylemde bulunma* faaliyetleriyle ilgilidir. Genel olarak, yolsuzluk, dış gözlemciler tarafından olumsuz, yani sapkın davranış, kanun ihlali, kültürel geri kalmışlık, profesyonellik eksikliği gibi yorumlanır. Sosyolojik bakış açısından ise, yolsuzluk, sonunda yol açacağı olumsuz toplumsal etkiler göz ardı edildiğinde, toplumsal bir soruna “çözümü” temsil edebilir. Örneğin, Romanya ve Bulgaristan gibi toplumlardaki insanlar, yolsuzluğu, dönüşüm döneminin değişen gerçekleriyle başa çıkmak için kullanmaktadır. Yolsuzluk, pazar ekonomisine geçişle birlikte görülen adaletsizlik, eşitsizlik, yeni sınıf oluşumu gibi bütün olumsuz etkilere işaret eder. Yolsuzluk algısının sosyo-ekonomik kriz bilincini yansıttığı sosyalizm sonrası ülkelerin tersine, yıllardır modernleşme yolunda ilerleyen Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerde yolsuzluk, normalliğin bir parçasıdır. Ufak tefek rüşvet ve yolsuzluklar günlük hayatta iş yaptırmanın bir yoludur sadece. Siyaset ve ekonomide yaşanan büyük yolsuzluk olayları ise, gücü ve kârı elde etmenin ve korumanın meşru aracı olarak hizmet etmektedir.

2.1 Yunanistan’daki yolsuzlukla Türkiye’deki yolsuzluk arasındaki farklar (ya da benzerlikler) nelerdir?

Bu bölümün amacı, yolsuzluk algılarını bir bütün olarak analiz etmek değil, daha çok kendine özgü yapılarını araştırmaktır.⁶ Bu temel analiz hattında, her iki ülkede de, toplumun devlet tarafından himaye altına alınması (patronaj) yaygın görülen bir sosyo-politik kalıptır. Bu kalıp genel anlamıyla yolsuzluğu destekler niteliktedir. Ancak, iki ülke arasında, yolsuzluğu oluşturan önkoşullar, gelişimsel çerçeveler, temel işlevler ve baş aktörlerin rolleri oldukça farklılık gösterir. Niteliği ve işlevi açısından, her iki ülkedeki yolsuzluk için, zayıf vatandaşlık bağlarının “makyaj aynası” tanımını kullanmak yanlış olmaz. Bunun anlamı,

---

⁶ Burada sunulan karşılaştırmalı analiz, araştırmacının yukarıda belirtilen “Suç ve Kültür” projesi içerisinde yürüttüğü çalışmanın deneysel çerçeve analizine dayanmaktadır. Dipnot 1’e bakınız.

çalışmamız süresince her iki ülkede görüştüğümüz bazı toplumsal grup temsilcilerinin görüşünden farklı olarak, yolsuzluğun, geleneksel ve dini davranış kuralları tarafından belirlenmiş ahlaki değerlerin çökmesi sonucu, toplumsal ilişkilerde görülen bir “hastalık” olarak görülmemesi gerektiğidir. Yolsuzluk, devlet ve toplumun tutarsız modernizasyonun yapısal belirtisi, devlet ve toplumun dokusundaki yapısal eksiklikleri ortaya koyan algı kalıpları ve daha da önemlisi eylem türleri olarak görülmelidir. Bu nedenle, yolsuzluk kendi başına bir toplumsal işlev bozukluğu gibi değil, vatandaşlar ve devlet arasındaki ilişkinin dokusuna işlemiş bir eylem türü olarak görülmelidir.

Örnekler üzerinden hareketle bu iki ülkede yolsuzluğun nasıl algılandığına bakıldığında, öncelikle vatandaşların yolsuzluğu olağan bir iş yaptırma yolu olarak gördüğünün, bu anlamda yaygın bir yolsuzluk algısının bulunduğu altı çizilmelidir. Dahası, Yunanistan’daki gibi, yolsuzluğun sadece “başkaları” tarafından yapıldığını söylemek (yolsuzluğu taşeronla havale etmek) ya da “gerekli bir kötülük” olarak haklı bulmak, Türkiye’deki gibi, yolsuzluğu kınamak ama bir yandan yolsuzluk ağlarında yer alarak kâr elde etmeye çalışmak, yukarıda belirtilen yolsuzluk tanımı çerçevesinde değerlendirilmesi gereken tipik yolsuz davranış boyutlarıdır. Bu tarz düşünce ve uygulamalar, her geçen gün günlük yaşamın kavramsal ve ahlaki tutumlarına da siner. Toplumun tüm alanlarında görülen yolsuz davranışların altında, geleneksel değerlerin çökmesinin yattığına dönük genel bir kanı vardır. Ama bu kanı, toplumsal aktörlerin yolsuz davranışlarının değerlendirilmesinde çifte ahlaki standartların uygulandığını gösterir. Geleneksel değerler, kişinin sosyal çevresiyle olan etkileşiminin her alanını kapsayan evrensel boyutta geçerli davranış ilkeleri olarak değil de, ailesi ya da çevresi içindeki kazançlarını güvence altına alacak bir *araç* olarak görülmelidir. Bireyin kendi yakın çevresi içindeki davranışlarını düzenleyen değerler, diğer toplumsal aktörler ve özellikle de devlet yetkilileri ile etkileşimini düzenleyenlerden çok daha farklıdır. Aile ortamında ahlak dışı olarak görülen bir davranış, kişinin sosyal çevresinde haklı olarak değerlendirilebilir. Bu durum ise, derin bir sadakatlar çatışması yaratır. Bu çatışmanın vatandaşlığın tanımlanma ve yaşanma biçimiyle güçlü ilişkileri bulunmaktadır.. Söz konusu sadakatlar çatışması devlet ve toplumun oluşumunun (Hobbes’un toplum sözleşmesi tanımında dayanarak) derinliklerine kadar işler çünkü topluluğu oluşturan şeyi, yani genel toplum refahını koruma aracı olan, “oyunun” kurallarının herkes tarafından kabullenmesi olgusuna zarar verir.

Bu durum vatandaşların devlet yetkilileriyle ilişkilerini nasıl algıladıklarıyla ilintilidir. Bu açıdan yolsuzluğun, toplumsal adaletsizliğin bir tür telafi yöntemi, kaynakların yeniden dağıtımı ve sonucunda adaletin yeniden tesisinin bir yöntemi olduğu yönünde güçlü ortak algılar mevcuttur. Yukarda sözünü ettiğimiz, vatandaşlar arasındaki iki kutuplu değer yargıları, burada daha somut bir şekil alır. Burada tanımlandığı anlamıyla kaynakların yeniden dağıtılması, en çok vergi kaçırma şeklinde kendini gösterir. Vatandaşlar yalnızca devlete ödemek zorunda oldukları borcu inkâr etmekle kalmaz, devleti, kişisel ya da ailevi refahları için bir adaletsizlik etmeni ve bir engel olarak görür. Böyle bir adaletsizlikle, ancak adaletin tazmin edilmesi ya da dengelenmesi gibi gerekçelerle haklı gösterilmeye çalışılan ve bir tür hayatta kalma stratejisi olarak görülebilecek sapkın uygulamalar sayesinde başa çıkılabilir.

Ancak, yolsuzluk davranışına dönük bu tür işlevsel bir tutum, her iki ülkedeki kamu yönetim performansının bilinmesi durumunda haklı görülebilir. Vatandaşların deneyimlerine göre, bu ülkelerde kamu yetkilileri işlerin yürümesi konusunda yetersiz kalmakta ve hatta engeller koymaktadır. Bu duruma, sayıca şişmiş bir kamu yönetiminin bulunduğu Yunanistan'da rastlanabilir. Kamu çalışanlarının sayıca fazlalığı (örneğin Yunanistan'daki kamu görevlilerinin sayısı Birleşik Krallık'takilere çok yakındır!), uyulması gereken çok sayıda ve mantık dışı resmi prosedürlerin varlığıyla meşrulaştırılır. Bu bir yandan performans yetersizliklerine neden olurken, diğer yandan vatandaşlar üzerinde hayal kırıklığı yaratır. Sonuçta işlemleri hızlandırmak ve kötü yönetimin kolayca üstesinden gelmek için rüşvet teklif edilir. Ancak, devlet yetkilileri ve vatandaşlar arasındaki ilişkinin temel nitelikleri göz önünde tutulduğunda, yukarıda belirtilen çifte ahlaki standartlar, bu durumda da geçerlidir. Nitekim Yunanistan'da iktidar partileri, devleti, siyasi güçlerini güvence altına almak için kullanabilecekleri bir tür kiralık mal olarak görür. Türkiye'de de olduğu gibi, siyasi partiler müşterilerini, devlet içinde maaşı çok yüksek olmayan kadrolarda görevlendirerek, seçmenine ayrıcalıklı bir ilişki ağı ve güç birliği içinde yer aldığı duygusunu yaşatır. Kamuda kadroların bu şekilde dağıtılması ya da en azından böyle bir kadro elde etme umudu, bazı vatandaşları belli bir siyasi partiye oy vermeye teşvik eder ve böylece her genel seçimin ardından kamu çalışanlarının sayısı artar. Ortaya çıkan aşırı şişkinlik ve verimsizlikten şikâyet eden vatandaşlar da sorunlarını çözmek için kendilerini rüşvet vermek zorunda hisseder.⁷

---

⁷ Yunan hükümetinde Başbakan Yardımcısı Theodoros Pangalos, 21 Eylül 2010 tarihli bir meclis görüşmesinde, geçmişte kamu kadrolarında yapılan yanlış atamalar yüzünden hem önceki hükümetlerin hem de vatandaşların devlet kaynaklarını birlikte hortumladığını söylemiştir. Bakınız *I Kathimerini*, 22 Eylül, s. 4.

80'lerin başından itibaren siyasi güç sağlamak için Yunanistan'da siyasi partiler tarafından yoğun olarak uygulanan bir başka yol da, tüketimi artırmak için AB tarafından verilen sübvansiyonları dağıtarak oy satın almaktır. Devleti sadece bir dağıtım mekanizması ve refahın temel kaynağı olarak görmek, kişisel çıkarların peşinden koşmaya ve her anlamda hazcı bir bireysel yaşam tarzına izin veren, güçlü bir tüketici refah devleti anlayışını doğurmuştur. İktidar ilişkileri sistemine katılım biçimi ya da bireysel çıkarları korumanın bir aracı olarak yolsuzluk, vatandaşların kendi arasında ya da devlet yetkilileriyle olan ilişkilerinde karşılıklı hizmet şeklini alan kendine özgü bir dayanışma biçimi olarak görülebilir.

Türkiye'de, otoriter devlete karşı güvensizlik, eşit derecede gelişmiş ve yerleşmiştir. Devlet aygıtındaki kadrosunu korumanın bir yolu olarak klientelist (kayırmacı) ağlarda yer almak, sadece güçlü Türk devletinin bahsedebileceği bazı ayrıcalıklar elde etmek anlamına gelir. Genellikle, Türkiye örneğinde de Yunanistan'daki gibi, devleti sosyal yardım tedarikçisi olarak görmek ve bu nedenle devlet tarafından işletilen kaynakların dağıtımının bir parçası olmayı istemek tutumunu gözlemleyebiliriz. Benzer şekilde, Türkiye örneğinde de, günlük yaşamda vatandaşların kamu yetkilileriyle karşı karşıya kaldıklarında başvurdukları yolsuzluk, "hayatta kalmanın ve iş yaptırmanın bir yolu" gibi tartışmalı bir gerekçeyle savunulmaktadır. Ayrıca, çifte ahlaki standartlar Türkiye'de de oldukça yaygındır çünkü devletten çalmak yaygın olarak kabul gören bir davranışı temsil ederken, komşudan çalmak yazılı olmayan iyi niyet kurallarını çiğnemek anlamına gelir. Kamu yetkililerini, kişinin vatandaşlık hakkı olan kamu hizmetlerinin sağlayıcısı olarak görmek, her iki ülkede de neredeyse hiç görülmeyen bir algıdır ve bu algı eksikliği, yolsuzluk ve rüşveti beslemektedir.

İki örnekte algı kalıpları ve yolsuzluk biçimleri oldukça birbirine benzese de farklı yapısal koşullar üzerine oturmaktadır. 80'lerin başına Türk devletinin otoriter ve her şeye muktedir konumu nedeniyle devletin her türlü malın dağıtımında ana aktör olduğu algısı Türkiye'de Yunanistan'a göre daha güçlüydü. 1980 darbesi sonrasında dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından serbest piyasa kapitalizmine geçiş amacıyla başlatılan liberal ekonomik model uygulaması, yolsuzluğu büyük ölçüde hızlandırdı. Ama toplumun farklı alanlardaki temsilciler tarafından algılandığı haliyle, Türkiye'de yolsuzluğun ana alanı olarak politikacı, devlet bürokrasisi ve işadamları üçgeni, devletin güçlü konumunu oldukça yaygın hale getirmiştir. Genel olarak işadamları yolsuzluk sistemi içerisinde verdikleri kararları optimize etmenin yolunu bulmaya çalışır. Sermaye biriktirme süreçlerini hızlandırdığı ve kendi

lehlere haksız rekabet sağladığı sürece yolsuzluk düzeninin bir parçası olmaktan çekinmez. Şu anda, 2002’de AKP hükümetinin başlattığı yerelleşme sürecinin bir sonucu olarak Belediye İşletmeleri, yasal boşluklardan yararlanarak yasadışı hibeler almak ve bunları gıda, kömür vb şekillerde yerel seçmenlere dağıtmak yoluyla yolsuzluk ortamını daha da genişletmiştir.

Türkiye’de yolsuzluk kavramının altında, ister aynı ailenin ister aynı grubun üyeleri, isterse devlet ve vatandaşlar arasında olsun, geniş bir sosyal ilişkiler anlayışına bağlı, benzeri olmayan bir kültürel kod yatar. Bu kod, koruyucunun korunana sağladığı destektir. Türk toplumu Yunan toplumuna göre daha az bireycidir. Hiyerarşilerin sosyal ilişkiler üzerinde güçlü bir hâkimiyeti vardır. Bu hâkimiyetin temeli, güç ve zorlama duygusuna değil, himaye eden ve himaye altına alınan kişi arasındaki rıza ve karşılıklı kabule dayalı asimetrik ilişki kalıbına dayanır. Bu tutum, toplumun her düzeyinde hâkimdir ve örneğin Yunanistan’la karşılaştırıldığında, üyelerin bağlı oldukları ağlara duyduğu sadakatın çok daha ötesindedir. Ayrıca, Türk devleti ve toplumunun genelini niteleyen derin siyasi sonuçları vardır; siyasetin içinde yer aldığı çerçeveyi ve toplumun üzerinde bir koruyucu olarak devletin rolünün nasıl algılandığını büyük ölçüde belirler. AKP hükümeti söz konusu olduğunda, bu tutum, toplumdaki yoksullar ve daha az ayrıcalıklılar için var olan gerçek İslami refah gelenekleri ile birlikte değerlendirilmelidir. İslami derneklerin geleneksel olarak içinde yer aldığı refah faaliyetleri AK Parti tarafından siyasi bir programa ve stratejiye dönüştürülmüştür. Bu siyaset, önceki siyasi oluşumların kendinden olanı kayırması nedeniyle ekonomik sıkıntılar yaşamış ve “Anadolu (ya da İslami) Calvinistler”⁸ olarak adlandırılan sosyal tabakanın yeni rejime eklenmesini içerir. Devlet himayesi hala mevcuttur ancak koşulları ve ortaya çıkış biçimleri farklılık göstermektedir.

Her iki ülkede de yolsuzluğu artıran temel öge, siyasi alandadır. Her iki durumda da siyasette belli ilişki kalıpları, bozuk yönetim ve kayırmacılığın temellerini atar. Siyasi partiler bir emir komuta zinciri içinde oluşmuştur. Böylesi bir siyasi yapı içinde, siyasi liderler, genellikle her iki ülkede de olduğu gibi, yolsuzluğu kolayca görmezden gelebilir. Parti finansmanı sorununun dışında, milletvekillerinin parti lideri ve yakın çevresi tarafından belirlenmesi ve “seçilmiş” değil de “atanmış” olmaları, siyasi himayeyi ve bunun olumsuz etkilerini artırır. Ayrıca yolsuzluk her iki ülkede de, özellikle genel seçimler öncesinde rakip partilerdeki siyasilerin birbirlerini karşılıklı olarak kara listeye almalarını sağlayan bir rekabet aracıdır.

⁸ İslami Calvinistler: İç Anadolu’da Değişim ve Muhafazakarlık, Avrupa İstikrar Girişimi (ESI), http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_69.pdf (10 Eylül 2010 tarihinde erişilmiştir)

Özellikle Türkiye açısından, yukarıda açıklandığı şekliyle devlet zihniyeti, Türkiye'deki siyasi yaşamın sınırlarını büyük ölçüde belirler ve sosyal hayatın dinamiklerini bastırır. Türkiye'de 1923 yılında Cumhuriyet kurulduğundan beri, devlet bürokrasisi ve siyasal düzen tarafından denetim altına alınan siyasi alan, ardı ardına gelen askeri darbelerle iyice daralmıştır. Özellikle 1980 yılındaki darbe sonrasında, ekonomik alan, siyasetçilerin hareket edebildikleri tek alan olmuştur. Bu şartlar altında, kaynak ve servet dağıtımı, siyasetçiler tarafından siyasi gücü sürdürmenin başlıca yolu olarak görülmüştür. Bu doğrultuda, genellikle hem gayri kanunu pratikler, hem de siyasi yolsuzluğun “gri sahasında” yer alan uygulamalar, politik eylemin zeminini hazırlar. Benzer şekilde, Yunanistan'da siyasi partiler de siyasi güç elde etmek ve korumak amacıyla AB kaynaklarını büyük ölçüde sağa sola dağıtmış ve böylece aşırı tüketim ve hazcı bireycilik gibi olumsuz alışkanlıkları arttırmıştır. Bütün politik eylemlerin her yerde temel mantığı güç elde etmek ve gücü korumak olsa da bu iki ülkede var olan mantığın sonuçları dramatik sonuçlar yaratmıştır. Medya ve sivil toplumun da dâhil olduğu denetleme ve dengeleme mekanizmaları yeterince gelişmemiş olduğu için, siyaset sadece yolsuzluğa karışmakla kalmaz, yolsuz davranışlara bir üslup kazandırarak yolsuzluğu siyaset yapmanın önemli araçlarından biri haline getirir. Bu ülkelerde siyaset yapmak, her şeyden önce gücü güvence altına almak anlamına gelir ve yolsuzluk bunu başarmak için en önemli araçlardan biridir.

3. Siyasi Politikalara Yönelik Düşünceler

3.1 AB Düzeyi

Aşağıdaki politika önerileri, AB düzeyinde ve ulusal düzeyde öneriler olmak üzere ikiye ayrılmış olmasına rağmen, bir bütün olarak Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısından kaynaklandıkları için aralarında bir etkileşim vardır. Bu durum ikili ve karşılıklı bir stratejiyi; hem kısa hem de uzun vadeli bir eylem planını gerektirir. Kısa vadeli eylem planı, işlenmiş bir suçta bir *tepki* olarak yasalar doğrultusunda mücadele etmekle ilgili iken, diğeri yolsuzluğu önlemek için uzun vadede sonuç doğuracak faaliyetleri içerir.. Her iki eylem planı da dengeli bir şekilde uygulanmalıdır. Genel olarak, Avrupa Birliği adalet ve hukuk mevzuatı, yolsuzlukla mücadeleyi, ciddi bir şekilde ele alınması gereken sorun olarak görmektedir. Lizbon Antlaşması ve Avrupa Birliği Konseyi'nin “Stockholm Programı: Vatandaşa hizmet

veren açık ve güvenli bir Avrupa”⁹ başlığı altında yeni uygulamaya koyduğu program, AB düzeyinde yolsuzlukla mücadelede var olan eksiklikleri aşmak için atılmış doğru adımlardır. Benim görüşüme göre yolsuzlukla mücadelede kısa vadeli eylem planında önem taşıyan üç temel öge vardır: yolsuzlukla mücadelede etkin diğer Avrupa kurumları ile daha yakın bir işbirliği, daha etkili bir denetime dönük yönetsel önlemler ve vatandaşların yolsuzlukla mücadeleye katılımını artıracak sivil toplum araçları için güçlü bir destek.

I. Avrupa çapında faaliyet gösteren diğer uluslararası kuruluşlar ile yolsuzlukla mücadelenin koordine edilmesi: Avrupa Konseyi-GRECO ve OECD ile işbirliği içinde konsolide bir yolsuzlukla mücadele stratejisi geliştirmek, özellikle AB üyesi ve aday ülkelerin uluslararası yolsuzlukla mücadele anlaşmalarına uyup uymadıklarını takip etmede olmazsa olmaz bir koşuldur. "Stockholm Programı" içerisinde bu yolsuzlukla mücadele seçeneğinin benimsenmesi biraz gecikmeye yol açar. Ancak bu seçenek, yolsuzlukla başa çıkmada Birliğin kapasitesini ve özellikle GRECO çerçevesindeki üye devletler arasındaki koordinasyonu ciddi derecede artırır.

II. Daha etkili bir denetime doğru yönetsel tedbirler: Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Ofisinin (OLAF) yolsuzlukla mücadele alanındaki faaliyetleri ve misyonunun yanı sıra, daha etkin bir mali soruşturma yürütebilmek için, EUROSTAT gibi tüm mevcut mekanizmalar birleştirilip etkili bir kontrol sisteminin kurumsallaştırılması sağlanmalı ve AB düzeyindeki ve ulusal düzeydeki yetkiler ve yargı sistemleri arasındaki çatışmaları aşmanın yolları bulunmalıdır. Yunan mali krizinden çıkardığımız dersler bu seçeneği vazgeçilmez kılmaktadır. Bunun yanı sıra tüm üye devletlerin, daha fazla şeffaflık için, özellikle kamu ihaleleri ve mali kontrol alanında ilgili eylem ve belgeleri internet üzerinde yayınlaması bir zorunluluk haline getirilmelidir.

III. Vatandaşların katılımını arttıracak araçları desteklemek: Yolsuzlukla mücadele stratejileri çoğu zaman yolsuzluğa karşı yürütülen savaşa vatandaşların katılımını göz ardı eder. AB, vatandaşların bu savaşta doğrudan ve daha etkin bir rol almasını sağlayarak, çifte fayda elde edecektir: hem vatandaşlarıyla doğrudan ilişki kurmuş olacak, hem de yolsuzlukla daha etkili biçimde mücadele edebilecektir. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün Avukatlık ve Hukuki Danışmanlık Merkezleri (ALAC), etkili araçlar sunulduğunda, vatandaşların yolsuzluğa karşı

---

⁹ Stockholm Programının tam metnine <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st14/st14449.en09.pdf> adresinden ulaşılabilir (10 Eylül 2010 tarihinde erişilmiştir).

eyleme geçtiğini göstermiştir. Bu merkezler yolsuzlukla mücadele alanında başarılı bir araç görevini üstlenmiştir ve bu merkezlerin üye ve aday ülkelere verdiği desteğin kurumsal ve mali çerçeveye oturması için Avrupa Birliğinin uygun yollar bulması gerekir. Avrupa Birliğinin desteklemesi gereken bir başka konu da yolsuzluğa karşı kamu bilincinin artırılması için her türlü tanıtım araçlarının kullanımınıdır.¹⁰

3.2 Ulusal düzey

Yukarıda belirtildiği gibi, ulusal düzeydeki yolsuzlukla mücadele stratejileri AB'nin genel çerçevesinden kopuk değerlendirilemez. Belirli bir eylem planı çerçevesinde, aralarında somut örneklere göre değerlendirilmesi gereken çok sayıda etkileşim mevcuttur. Burada da altı çizilmesi gereken nokta, AB'nin destekleyici koordinasyonu ve denetim işlevidir. Ancak, yukarıda belirtilen yolsuzluk algılamalarına dair analizinde de görüldüğü gibi, kurallarla uyuma davranışını teşvik edecek tüm çabalar, öğrenme sürecinin bir parçası olarak görülmelidir. Bir önleme stratejisi olarak yolsuzlukla mücadele, *sosyal bir eğitim projesidir ve kısa vadeli bir faaliyetten çok, uzun vadeli bir yatırım* olarak değerlendirilmelidir. Kurum ve davranış kurallarını uyumlu bir ilişki içine sokmak, bir gecede halledilecek bir iş değildir. Devlet, kural, kadro, hukuk, güven, vatandaşlık gibi kavramlar yerel anlayışlara göre uyarlanmalı ve kadrosu şişirilmiş devlet kurumları ve aşırı mevzuat gibi sorunlarla mücadele edilmelidir. Ancak bu süreçte yolsuzlukla mücadelenin aşağıdaki belirtilen öğeleri özellikle dikkate alınmalıdır.

Siyaset alanında, seçim ve parti sistemlerindeki çıkar gruplarının ataerkil temsilini aşabilmek için acilen bir reforma ihtiyaç vardır. Kurumsal kontrol yapıları oluşturmak için sivil toplum aktörlerinin gelişimini teşvik etmek de devlet kurumları ve sivil toplum arasındaki derin güven bunalımını aşmak konusunda uzun vadeli bir stratejinin geliştirilmesini kolaylaştıracaktır. Yolsuzluğun, devlet aygıtıyla başa çıkmada kullanılan meşru bir araç olduğuna dair yaygın kaniyle savaşmak için, adam kayırmacılığın vatandaş ve devlet arasındaki güven kaybının uygun bir tazminat biçimi olmadığı konusunda bilinçlendirme çalışmaları yürütülmelidir. İleri bir yolsuzlukla mücadele tekniği olarak, yolsuzluğu en erken aşamalarda tespit etmek için önlemler almak, sadece kontrol mekanizmalarının

---

¹⁰ ALAC'ı yerel koşullara uyarlamak için gerekli ilkeleri geliştirmek, Avrupa Komisyonunun Yedinci Çerçeve Programı başlığı altındaki ALAC: Avrupa'da Katılım ve Vatandaşlığın Geliştirilmesi adlı AB fonu destekli projenin temel görevidir. Proje Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ndeki bir grup araştırmacının katılımıyla yeni başlamıştır ve proje makalenin yazarı tarafından yönetilmektedir.

geliştirilmesiyle değil, okul ve üniversite düzeyinde eğitim önlemleri almakla başarılacak bir girişimdir. Evrensel anlamda sosyal sorumluluk duygusunu geliştirmek ve aynı zamanda toplumun seçkin üyelerinin ailevi, yerel, mesleki sorumluluk duygularından vazgeçmelerini sağlamak, yolsuzlukla ve bu zihniyetle uzun vadeli bir mücadeleyi gerektirir ve iki ülkede de yolsuzlukla mücadelenin uzun yıllar sürecek bir proje olacağını açıkça ortaya koymaktadır.

Yazar Hakkında

Dr. Angelos Giannakopoulos, Konstanz Üniversitesi'nde Avrupa Komisyonu Altıncı ve Yedinci Çerçeve Programları çerçevesinde desteklenen "Suç ve Kültür" ve "ALAC" araştırma projelerini yürüten dairenin başkanıdır ve Almanya'da Dortmund Üniversitesi'nde doktora sonrası çalışmalarını yürütmektedir. Lisans derecesini Atina Üniversitesi Siyaset Bilimi'nde, doktorasını Tübingen Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamlayan Giannakopoulos, Kıbrıs, Galatasaray (İstanbul) ve Budapeşte Üniversitelerinde misafir profesör olarak görev aldı ve şu anda İsrail'de ve Filistin topraklarında Herzliya ve Al-Quds Üniversitelerinde konuk profesör olarak çalışıyor. Lüksemburg'da Avrupa Parlamentosu Arşivinde ve Budapeşte Avrupa Enstitüsü'nde misafir araştırmacı, Yale Üniversitesi MacMillan Merkezi Uluslararası ve Alan Çalışmalarında, Tokyo'daki Waseda Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak çalıştı. Almanca, İngilizce ve Yunanca yayınlanan çeşitli bilimsel dergilerde çok sayıda makalesi yayımlandı. İlgi alanları arasında bilgi sosyolojisi, kültür sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, Avrupa Birliği'nde uyum ve sosyal araştırmada deneysel yöntemler yer alır.

Daha fazla bilgi için: www.uni-konstanz.de/crimeandculture

E-posta: angelos.giannakopoulos@uni-konstanz.de